

Karyna Yermakova, Graduate Student
Volodymyr Shtuchnyi, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-269-2-14>

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF STATE GAS PRICE REGULATION METHODS

АНАЛІЗ ДІЄВОСТІ МЕТОДІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ГАЗ

Державне регулювання економіки є однією з основних форм впливу держави на ситуацію національної економіки, в межах якої державні органи використовують законодавчі та адміністративні методи розподілу доходів та ресурсів, підвищення темпів зростання та рівня життя.

Регулювання рівнів, структури цін та їх співвідношень на макроекономічному рівні потребує формування системи методів втручання держави в цю сферу. Розрізняють прямий та непрямий вплив держави на ціни.

Пряме, або як його ще називають, адміністративне, втручання держави означає встановлення державними органами певних правил ціноутворення, вплив на рівень, структуру та динаміку діючих цін.

Перш за все держава регулює ціни на продукцію базових галузей, в тому числі паливно-енергетичної, на продукцію монополістів та великих виробників, на соціально значущі та стратегічно важливі товари та послуги.

Класифікацію існуючих методів державного регулювання цін зображено на рис. 1. Позначені методи стосуються державного регулювання цін на газ, тобто на продукт паливно-енергетичної галузі, який має велике стратегічне значення для країни.

Рис. 1. Методи державного регулювання цін на газ

Джерело: [2]

З прямих методів державного регулювання цін застосовуються наступні: встановлення фіксованих цін та тарифів, контроль за цінами на продукцію великих виробників та монополій. Наприклад, фіксована ціна на газ для населення становить 7,96 грн. протягом декількох років [2].

З непрямих методів використовуються: заходи, спрямовані на забезпечення певного рівня прибутку, що отримують виробники, окремих видів продукції, а саме непрямі субсидії, вплив на попит та пропозицію газу за допомогою статусу Постачальника останньої надії, а також закупівлі державою газу з наступним перерозподілом.

Перш за все, на наш погляд, необхідно звернути увагу саме на субсидування в цілому, тобто надання фінансової допомоги покупцям певних видів продукції, та непрямі субсидії зокрема.

За формою надання державою фінансової допомоги субсидії поділяються на:

- прямі субсидії – призначені для фінансування організації виробництва та впровадження нових технологічних рішень, проведення наукових досліджень, перепідготовки кадрів;

- непрямі субсидії – надаються державними структурами, виходячи із затверджених положень кредитної і податкової політик.

Прямі надаються у формі грошових виплат пропорційно обсягу споживання певного товару, а непрямі – у формі пільгового оподаткування або кредитування.

Кожне п'яте домогосподарство в Україні протягом 2021 отримувало субсидії. Останніми роками державою виділяється до 50 млрд грн тільки для виплати прямих (адресних) субсидій (і набагато більше – через непрямі субсидії), а кожний четвертий споживач не в змозі своєчасно оплатити рахунки. Зауважимо, що враховуючи повномасштабну воєнну агресію з боку росії, ситуація значно погіршилася у 2022 році.

З іншого боку, споживання енергетичних ресурсів в Україні є неефективним – на опалення в Україні витрачається у 2–3 рази більше енергії на 1 кв. м, ніж в країнах ЄС. Це пояснюється тим, що житловий фонд був створений здебільшого між 1945 і 1970 роками (49%), 90% житлового фонду було створено до 2002 року, коли було введено норми з енергозбереження. Так, середнє споживання теплової енергії коливається від 170 до 250 кВт-год/кв.м, що є результатом поганої або відсутньої теплоізоляції будівель, непроведення модернізації систем опалення [1].

Тобто виходить замкнуте коло – дефіцит енергетичних ресурсів в значній мірі є наслідком енергоНЕефективності, але при цьому значні можливості по зменшенню споживання не реалізуються десятиліттями (попри декларації) як через брак

коштів на впровадження енергоефективних рішень, так і через політичні обмеження.

Брак коштів пов'язаний, перш за все, з тим, що, як вітчизняні, так і іноземні інвестори не мають достатніх мотивів вкладати капітал в розвиток газовидобування в Україні з різних міркувань. В тому числі це пов'язано з низьким рівнем фіксованих рішень на газ для населення та деяких інших категорій споживачів. І внаслідок цього неможливістю отримання достатнього рівня прибутковості.

Окрім того, вартість газу завжди була зручною мішенню не тільки для популізму, а і для російської пропаганди, і тому значне підвищення ціни несло ризик соціальної та політичної нестабільності, що в умовах російської агресії стало ризиком для національної безпеки. Крім того, росія фінансово тільки виграла від того, що в Україні ціни на газ встановлювалися на рівні, значно нижчому за ринковий. Це штучно збільшувало попит на газ, а також обмежувало вплив ринкових стимулів на збільшення власного видобутку газу або заміщення газу альтернативними джерелами енергії і підвищення рівня енергоефективності.

Якщо держава надає комусь право купити газ за ціною, що нижче ринкової, виникає явище, яке іноді називають прихованими субсидіями. Приховані субсидії – це явище, що виникає, коли держава надає комусь право купити газ за ціною, що нижча за ринкову.

Наслідками прихованих субсидій можуть бути:

- стимулювання неефективного споживання природного газу, відсутність стимулів для економії, наявність можливостей для маніпуляцій та спекуляцій;
- збільшення залежності України від імпорту газу;
- зниження дієвості економічних стимулів для видобутку природного газу, заміщення газу альтернативними джерелами енергії (наприклад, переведення підприємств, які генерують тепло для централізованого опалення, на біомасу та теплові насоси);
- надання несправедливих (та прихованих) субсидій для споживачів, які б могли б платити за газ за ринковою ціною.

При цьому, оскільки такі споживачі зазвичай більше використовують газу (у них більші будинки тощо), то вони отримують і більші (приховані) субсидії в абсолютному вимірі;

– недоотримання доходів державними газовидобувними компаніями і, як наслідок, менші доходи державного бюджету; оскільки прямі субсидії отримують не всі споживачі, то штучне заниження ціни завжди має прямий негативний вплив на державний бюджет;

– неефективне управління активами державних підприємств, які використовуються для надання прихованих субсидій.

Отже, наведені вище аргументи красномовно доводять, що непрямі субсидії – величезна проблема для України, тому її неправильно замовчувати, але водночас в поточних умовах вона не має простого рішення. Відносно безболісний перехід з непрямих на виключно адресні субсидії потребує якісно нового рівня діджиталізації, а в умовах війни є проблеми з адмініструванням навіть поточної системи субсидій. Це вже не кажучи про те, що посправжньому економічне стале рішення – суттєве підвищення доходів громадян внаслідок підвищення продуктивності їхньої праці, – вимагає як мінімум завершення війни. Але те, що точно можна і потрібно робити як після війни, так і, наскільки це можливо, під час війни – це скорочувати використання природного газу зокрема через жорсткі заходи економії, через термомодернізацію будівель та мереж, через перехід на використання в якості палива біомаси та впровадження теплових насосів, інших передових енергозберігаючих технологій.

Література:

1. Веб-сторінка Компанії Нафтогаз. URL: <https://www.gas.ua/uk>.
2. Закон України Про нафту і газ від 12.07.2001 № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>.
3. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. № 5007-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5007-17>.
4. Тормоса Ю.Г. Ціни та цінова політика: навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 122 с.
5. Третяк Г.С., Бліщук К.М. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посібник. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2011. 128 с.